

УДК 338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-10>**Мельник М.І.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу просторового розвитку,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>

Mariana Melnyk

State Institution “M.I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”

Мединська Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський торговельно-економічний університет;
старший науковий співробітник відділу просторового розвитку,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7998-4107>

Tatyana Medynska

Lviv University of Trade and Economics;
State Institution “M.I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”

Мельник В.А.

аспірант відділу регіональної економічної політики,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1137-9398>

Vladyslav Melnyk

State Institution “M.I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ
СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

**ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC TOOLS
FOR STIMULATE THE DEVELOPMENT OF THE BUSINESS SECTOR:
REGIONAL AND LOCAL DIMENSIONS**

***Анотація.** В умовах економічної турбулентності, що спричинена безпековою невизначеністю в умовах війни, а також важливістю малого і середнього підприємництва для соціально-економічного розвитку територіально-суспільних систем різних рівнів, визначено проблеми реалізації основних організаційно-економічних інструментів стимулювання підприємницького сектора, які найчастіше використовуються у регіональних програмах підтримки розвитку ММСП. Запропоновано перелік заходів на регіональному та локальному рівнях щодо оптимізації існуючих організаційно-економічних інструментів і механізмів стимулювання розвитку та підтримки підприємницького сектора, вдосконалення процесу їх застосування, впровадження нових інструментів та механізмів. Запропоновано для підтримки та стимулювання підприємницького сектора наступні пріоритетні заходи на регіональному рівні: розширення та вдосконалення регіональних програм підтримки та розвитку ММСП шляхом включення до них найбільш ефективних інструментів підтримки та стимулювання, розширення та диверсифікація джерел фінансування через залучення коштів державного бюджету та міжнародних програм; формування підприємницької культури завдяки поглибленню та масштабуванню навчальних програм для охочих започаткувати власну справу, так і для діючих підприємців; надання практичної допомоги ММСП в пошуку нових ринків збуту та поширення необхідної інформації, сприянні в налагодженні ділових контактів із закордонними компаніями та міжнародними організаціями; активізація розвитку регіональної бізнес-інфраструктури; економічно обгрунтоване застосування сучасних територіально-орієнтованих механізмів (як фіскальних, так і нефіскальних інструментів) стимулювання інвестицій в регіональні підприємницькі сектори; створення електронних регіональних платформ для прямої комунікації між органами регіональної влади та місцевого самоврядування з одного боку, та підприємцями з іншого. На локальному рівні визначено потребу формування віртуальних центрів надання інформаційно-консультаційних послуг; розвитку інституційної спроможності територіальних громад чи міст до кваліфікованого моніторингу та опрацювання місцевих соціально-економічних проблем та їх конвертацію у цільові проекти, з подальшим їх поданням на отримання державної чи міжнародної фінансової підтримки; створення*

та практичне впровадження в територіальних громадах і містах електронних реєстрів вільних земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна; створення спеціальних програм підтримки та стимулювання розвитку ММСП для постраждалих у результаті бойових дій територіальних громад чи окремих міст, які знаходяться у неконкурентних умовах; забезпечення належних умов для повноцінного функціонування інфраструктури підтримки бізнесу на локальному рівні тощо.

Ключові слова: підприємництво, бізнес-середовище, регіональна і локальна політика розвитку підприємницького сектору, організаційно-економічний інструментарій стимулювання розвитку підприємництва, стратегія відновлення, регіональні і місцеві програми підтримки.

Abstract. In the conditions of economic turbulence caused by security uncertainty in the conditions of war, as well as the importance of small and medium-sized entrepreneurship for the socio-economic development of territorial and social systems of various levels, the problems of implementing the main organizational and economic tools for stimulating the entrepreneurial sector, which are most often used in regional programs, are identified supporting the development of MSMEs. A list of measures at the regional and local levels regarding the optimization of existing organizational and economic tools and mechanisms for stimulating the development and support of the entrepreneurial sector; improving the process of their application, and introducing new tools and mechanisms is proposed. The following priority measures at the regional level are proposed to support and stimulate the entrepreneurial sector: expansion and improvement of regional MSME support and development programs by including in them the most effective support and stimulation tools, expansion and diversification of funding sources through the attraction of funds from the state budget and international programs; formation of entrepreneurial culture thanks to the deepening and scaling of training programs for those willing to start their own business, as well as for active entrepreneurs; provision of practical assistance to MSMEs in finding new sales markets and dissemination of necessary information, assistance in establishing business contacts with foreign companies and international organizations; activation of regional business infrastructure development; economically justified application of modern territorially oriented mechanisms (both fiscal and non-fiscal instruments) to stimulate investments in regional business sectors; creation of electronic regional platforms for direct communication between regional authorities and local self-government on the one hand, and entrepreneurs on the other. At the local level, the need for the formation of virtual centers for the provision of information and consulting services has been determined; development of the institutional capacity of territorial communities or cities for qualified monitoring and processing of local socio-economic problems and their conversion into targeted projects, with their subsequent submission for receiving state or international financial support; creation and practical implementation of electronic registers of free land plots and real estate objects in territorial communities and cities; creation of special programs to support and stimulate the development of MSMEs for territorial communities or individual cities affected by hostilities, which are in non-competitive conditions; ensuring the proper conditions for the full functioning of the business support infrastructure at the local level, etc.

Keywords: entrepreneurship, business environment, regional and local policy for the development of the entrepreneurial sector, organizational and economic tools for stimulating the development of entrepreneurship, recovery strategy, regional and local support programs.

Постановка проблеми. Розв'язана РФ повномасштабна війна призвела до радикальних змін у регіональному ландшафті України, спричинивши формування принципово нових чинників диференціації соціально-економічного становища регіонів та територіальних громад, їх ресурсного потенціалу, визначення пріоритетних завдань регіонального розвитку та повоєнного відновлення як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Відповідно, впровадження і реалізацію інструментів стимулювання підприємницького сектора регіонів України важливо розглядати крізь призму локальної специфіки кожного регіону чи громади. Дієве використання наявних в регіоні територіальних особливостей і переваг значно підвищує ефект від застосування інструментів підтримки та стимулювання розвитку ММСП, натомість неврахування регіональної специфіки призводить до зниження можливостей для залучення фінансових ресурсів. Диференційований вплив породжених чи загострених війною проблем на процес соціально-економічного розвитку регіонів, стан їх бізнес-середовища та інвестиційну привабливість території, потребує територіально відмінного підходу до розробки та впровадження інструментів підтримки та стимулювання розвитку підприємницького сектора різних регіонів і окремих територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання удосконалення організаційно-економічних та інституційних механізмів стимулювання розвитку підприємницького сектору як на національному, так і на регіональному рівнях розглядаються у працях українських учених: З. Варналія, К. Ващенко, О. Власюка, Т. Василь-

ціва, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Герасимчука, М. Долішнього, С. Дриги, Я. Жаліла, М. Козоріз, В. Колота, О. Кузьміна, Л. Лігоненко, В. Ляшенка, М. Мельник, А. Мокія, І. Мазур, С. Покропівного, А. Поручника, С. Реверчука, Г. Чижикова, М. Флейчук, А. Філіпенко та ін., в т.ч. особливості розвитку бізнесу, враховуючи сучасний контекст резильєнтності ендогенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків, та вимоки просторово-структурної трансформації підприємницького сектору [1; 2]. Проте в умовах війни і потреб повоєнного відновлення необхідна нова науково-обґрунтована політика формування сприятливого бізнес-середовища, яка б стимулювала розкриття підприємницького потенціалу на регіональному та локальному рівнях в напрямі не лише реалізації пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку та структурної відбудови регіонів та громад, а й формування резильєнтних соціально-економічних умов на різних рівнях територіально-суспільних систем для зниження підприємницьких ризиків та викликів в умовах нестабільності крізь призму локальної специфіки кожного регіону чи громади. Необхідність вирішення цих питань зумовила логіку викладення матеріалу статті.

Мета статті – оцінити та запропонувати нові підходи, напрями та організаційно-економічний інструментарій підтримки і стимулювання розвитку підприємницького сектору на регіональному та локальному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначений в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр. (ДСРР-2027), план заходів щодо

реалізації державної регіональної політики на основі комплексного територіального підходу, передбачає застосування особливих механізмів та інструментів державної підтримки залежно від типу території та потенціалу основних активів регіону як умови для надання фінансової підтримки з Державного бюджету. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 р. № 2389-IX уточнено перелік функціональних типів територій (території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами розвитку; території сталого розвитку), які визначаються з метою запровадження органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів. Диференціація стимулюючих та регуляторних інструментів і механізмів за функціональними типами території передбачає оптимізацію інституційних умов використання соціально-економічного потенціалу регіону/території в контексті загальнонаціональних цілей розвитку, серед яких головною для коротко- та середньострокової перспективи є післявоєнна відбудова країни, а також виконання завдань щодо реалізації статусу кандидата та створення умов для набуття членства в ЄС у середньостроковій перспективі [3]. Щодо післявоєнного відновлення регіонів України, цим законом визначено процес підтримки малого та середнього бізнесу, разом із відновленням енергетичної інфраструктури, відбудовою житла, критичної та соціальної інфраструктури, гуманітарного розмінування, як п'ять основних пріоритетів його першочергового етапу.

Відповідно до ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 року № 4618-VI, ЗУ «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 року № 280/97-ВР та ЗУ «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 року №2157-III державна підтримка ММСП на регіональному та місцевому рівні здійснюється у межах реалізації регіональних і місцевих програм, як основних інструментів реалізації національної політики регулювання і підтримки ММСП.

До складу основних організаційно-економічних інструментів стимулювання підприємницького сектора, які найчастіше використовуються у регіональних програмах підтримки розвитку ММСП варто віднести наступні:

- надання на конкурсних засадах фінансової підтримки (грантового та кредитного фінансування) суб'єктам ММСП, в т.ч. підприємцям-початківцям;
- часткова компенсація відсотків за кредитами, отриманими суб'єктами малого та середнього підприємства в банківських установах;
- мікрокредитування суб'єктів ММСП в межах кредитних портфелів Регіональних фондів підтримки підприємництва, регіональних кредитних спілок, а також коштів виділених обласними, районними та міськими радами окремих регіонів;
- надання фінансової підтримки у формі кредитів на пільгових умовах суб'єктам ММСП, які працюють у пріоритетних для регіону сферах економіки;
- здійснення щомісячної компенсації суб'єктам ММСП фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування безробітних на нові робочі місця;

- інформування суб'єктів господарювання з питань існуючих механізмів фінансово-кредитної підтримки бізнесу на національному та іноземному рівні;
- залучення суб'єктів ММСП до участі в загальнодержавних, обласних, регіональних виставках-продажах та презентаціях місцевих товаровиробників, а також випуск інформаційної продукції/послуг з метою просування продукції/послуг місцевих виробників на міжнародні, національний та міжрегіональні ринки;
- організація та проведення форумів, круглих столів, семінарів, тренінгів, майстер-класів, конкурсів, конференцій з актуальних питань ведення бізнесу;
- створення Регіональних центрів підтримки підприємництва та розвитку стартапів;
- адаптація навчальних планів і програм підготовки кваліфікованих робітників до потреб малого та середнього бізнесу;
- організація та проведення спеціалізованих заходів (тренінгів, круглих столів, семінарів) для фахівців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань реалізації державної регуляторної політики та практичного застосування норм регуляторного законодавства.

Також варто відзначити застосування менш поширених інструментів стимулювання, які включені до Плану заходів певних регіональних і місцевих програм підтримки розвитку ММСП, зокрема:

1. В територіальній громаді м. Києва заплановано створення і публікація бази даних іноземних підприємців на Єдиному веб-порталі, які мають намір співпрацювати з суб'єктами підприємницького сектора м. Києва, та постійної актуалізації інформації по них. Також заплановано формування міського віртуального бізнес-центру – інформаційної онлайн-служби для підприємницького сектора з можливістю отримання всіх необхідних для відкриття різних видів бізнесу документів дозвільного характеру та ліцензій.

2. У програмі підтримки розвитку ММСП Львівської міської територіальної громади (МТГ) передбачено: підтримка стартапів шляхом створення муніципального венчурного фонду; виділення фінансової підтримки для ММСП, зокрема у формі компенсацій/грантів і спеціальних ваучерів; розвитку професійно-технічної освіти; фінансово-організаційна підтримка заснування соціальних підприємств; проведення навчальних курсів з аграрного, екологічного та експортно-орієнтованого підприємництва, а також навчальних програм з основ підприємства для жінок та молоді.

3. У Запорізькій міській громаді передбачено: створення «ресурсної карти» міста для підприємницького сектору – спеціальної електронної карти з нанесенням інформації корисної для ММСП (вільних земельних ділянок різних форм власності, інфраструктурних об'єктів, нерухомого майна, незавершеного будівництва; публічного електронного реєстру об'єктів нерухомості (будівель, споруд, приміщень), які можуть бути передані у власність/надані в оренду; публічного електронного реєстру сформованих земельних ділянок і вільних земель (будівель, споруд, приміщень), які можуть бути передані у власність або надані в оренду.

4. У Тернопільській міській громаді передбачено оновлення електронної бази даних доступних

приміщень і земельних ділянок для започаткування бізнесу, а також в якості одного з пріоритетів підтримки розвитку ММСП здійснюються заходи із залучення до підприємницької діяльності учасників бойових дій і внутрішньо переміщених осіб.

5. У Миколаївській міській громаді здійснюються заходи з налагодження співробітництва між промисловими підприємствами та навчальними закладами з метою підвищення якості практичної підготовки кваліфікованих кадрів для потреб місцевих МСП, а також надається підтримка студентським стартапам міжвузівського «Студентського бізнес-інкубатора».

6. У Рівненській міській громаді з метою підтримки місцевих ММСП на засадах співфінансування (50/50) надається фінансова допомога місцевим виробникам у розробленні та промоції власної веб-сторінки, а з метою стимулювання продажів їх продукції надається часткова компенсація суб'єктам підприємництва витрат пов'язаних із їх участю у міжнародних та національних галузевих виставках, а також проведення локальних виставок виробників товарів та послуг.

7. У програмах розвитку ММСП Чернівецької та Закарпатської областей передбачено відшкодування суб'єктам підприємництва частини вартості генератора та надання компенсації вартості енергоефективного обладнання, придбаних на умовах кредитного договору з банківськими установами для роботи в умовах енергетичної кризи, а також надання одноразової фінансової допомоги для започаткування власної справи безробітними, які виявили бажання здійснювати підприємницьку діяльність.

8. Програми розвитку ММСП м. Києва, Донецької, Запорізької та Чернігівської областей передбачають надання фінансової підтримки суб'єктам ММСП на безповоротній основі для часткового відшкодування витрат на визначення обсягів шкоди та збитків, завданих внаслідок пошкодження та знищення їх майна в зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності.

Важливим структурним елементом регіональних і місцевих програм підтримки ММСП є визначення та формулювання основних проблем, що не тільки дозволяє пояснити суспільству мету розроблення та реалізації відповідних програм, але й має важливе значення при розробленні напрямів і заходів, направлених на її реалізацію. За результатами проведеного аналізу регіональних програм підтримки розвитку малого та середнього підприємництва (з терміном дії до 2023 р., довгострокових із терміном дії з 2021–2027 рр., а також проектів нових чи прийнятих у 2023–2024 рр. програм) нам вдалося встановити, що найбільш значущими проблемами функціонування та розвитку ММСП, на думку регіональних органів влади та відповідно до частоти згадувань у регіональних програмах, є:

1) низька доступність і складність отримання фінансово-кредитних ресурсів, відсутність розвиненого фінансового ринку (обмежена доступність фінансових ресурсів для суб'єктів ММСП, недосконалість системи кредитування малого та середнього бізнесу) – відзначено в 20 регіональних програмах;

2) недостатній рівень розвитку та низька ефективність інфраструктурної, кадрової та інформаційної (фонди підтримки підприємництва, бізнес-центри,

бізнес-інкубатори) мережі підтримки ММСП (особливо в малих містах і сільській місцевості) – 19;

3) недостатня правова та інформаційна обізнаність суб'єктів ММСП, а також недостатній рівень знань та досвіду осіб, які бажають розпочати власну справу чи вже здійснюють підприємницьку діяльність – 14;

4) недосконалість і суперечливість чинних регуляторних нормативно-правових актів – 12;

5) складність і недосконалість української дозвільної системи – 9;

6) нестабільність та непередбачуваність податкового законодавства, надмірне податкове навантаження на ММСП – 8;

7) недостатня роль ММСП у формуванні регіональних і місцевих ринків, а також територіальна нерівномірність розвитку підприємницького сектору – 7;

8) обмежене бюджетне фінансове забезпечення програм і заходів з підтримки та стимулювання розвитку ММСП – 7;

9) обтяжлива система здійснення державного контролю у сфері господарської діяльності, велика кількість контролюючих органів, недотримання контролюючими органами вимог законодавства при проведенні перевірок і неправомірне втручання в діяльність суб'єктів підприємницької діяльності – 7;

10) неефективність та недостатність заходів, спрямованих на стимулювання впровадження суб'єктами ММСП інновацій та новітніх технологій, а також низький рівень мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності – 6;

11) відсутність ефективної взаємодії між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо розв'язання наявних проблем ММСП – 5;

12) високий рівень тінізації та корупції у сфері діяльності ММСП – 4.

Однією із характерних рис всіх досліджених нами регіональних програм є незначна роль проблем корупції та тінізації економічної діяльності в підприємницькому секторі, зокрема, тільки в чотирьох із них виділяються проблеми корупції та поширення тіньових механізмів здійснення підприємницької діяльності. Натомість, органами регіональної та місцевої влади часто акцентують увагу на: недостатньому рівні професійних знань і досвіду осіб, які бажають розпочати власну справу чи здійснюють підприємницьку діяльність; низьку активність підприємницької спільноти при участі в реалізації та вдосконаленні регуляторної діяльності органів виконавчої влади різних рівнів; недостатній рівень розвитку підприємницької культури. На вирішення цих проблем часто спрямовується значна частина заходів і ресурсів регіональних програм. Визначальною рисою проблем, виділених у таких програмах, є значна невідповідність регіональних тенденцій розвитку ММСП загальнодержавним і регіональним пріоритетам соціально-економічного розвитку. Значною мірою це стосується зосередженості ММСП переважно в посередницьких секторах економіки та їх незначної частки в виробничій сфері, територіальної нерівномірності розвитку підприємницького сектору, недостатнього рівня розвитку підприємництва серед молоді, а також відсутності системної співпраці великого, середнього та малого бізнесу, органів влади та освітньо-наукової сфери. Варто відзначити, що лише

в невеликій кількості регіональних програм підтримки розвитку ММСП поряд із системними проблемами недосконалості регуляторного середовища виділяються проблеми, пов'язані з низькою ефективністю роботи регуляторних органів і недостатньою кваліфікованістю їхніх співробітників.

Незважаючи на те, що більшість проблем розвитку ММСП є спільними для багатьох регіонів України, все таки в окремих із них виявляються специфічні проблеми, зумовлені особливостями сучасної геополітичної ситуації, природно-ресурсного потенціалу та локалізації, сформованою структурою регіональної соціально-економічної системи, пріоритетністю розвитку певних сфер економічної діяльності (великі промислові регіони, логістичні центри, регіони з домінуванням аграрного та переробного секторів, гірські території, прифронтові регіони тощо). Диференціація наявних проблем розвитку ММСП у різних регіонах, зумовлює певні відмінності у підходах та інструментарії їх вирішення, що відображається у плані заходів з реалізації програми підтримки розвитку ММСП кожного з регіонів України.

Необхідною умовою досягнення задекларованої мети та очікуваних результатів будь-якої регіональної програми підтримки розвитку ММСП є її забезпечення достатніми фінансовими ресурсами. Відповідно до методичних рекомендацій щодо формування та реалізації регіональних і місцевих програм розвитку малого та середнього підприємництва, місцевим державним/військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування рекомендовано виділяти не менше 0,5% від річних доходів їхніх бюджетів для підтримки розвитку ММСП. Аналіз більше 30 обласних і муніципальних програм підтримки розвитку ММСП показав, що в окремих програмах взагалі не визначено загальний обсяг фінансових ресурсів для їх реалізації ні в цілому, ні за окремими напрямками. Значним проблемним місцем багатьох програм підтримки розвитку ММСП є відсутність розрахунків необхідних фінансових ресурсів на реалізацію передбачених заходів або їх розподілу за роками. Це порушує програмні підходи до формування та реалізації політики підтримки, що передбачає концентрацію необхідних ресурсів для досягнення запланованих програмних результатів. Відсутність чіткої суми передбачених фінансових ресурсів може призвести до: зменшення прозорості розподілу та використання бюджетних коштів; фінансування заходів передбачених програмою за залишковим принципом; неможливістю оцінювання ефективності програми; ускладнення процесу визначення ступеня відповідальності виконавців за досягнення її результатів.

Дані обчислення рекомендованих обсягів бюджетних коштів у порівнянні з фактичними обсягами фінансових ресурсів виділених на реалізацію програмних заходів свідчать про те, що на фінансування програм підтримки розвитку ММСП повинні спрямовуватися значно більші обсяги бюджетних коштів, ніж було виділено в аналізованих періодах. Зокрема, якщо у Львівській області фактичний обсяг фінансування обласної програми підтримки бізнесу на період воєнного стану на 2023 р. становив 38 млн грн [4], що склало 0,43% від річного обсягу доходів бюджету Львівської області та було наближеним до рекомендо-

ваного рівня видатків на підтримку розвитку ММСП, то в Львівській міській територіальній громаді (МТГ) за аналогічний період питома вага фінансування програми сприяння підприємництву склала лише 0,03% від річного обсягу доходів бюджету Львівської МТГ (або 4,8 млн грн). Таким чином, для досягнення рекомендованих обсягів фінансування програм сприяння підприємництву в Львівській області та Львівській МТГ за результатами 2023 р. необхідно було додатково залучити 6,2 млн грн та 64,8 млн грн фінансових ресурсів відповідно. Недостатні обсяги фінансового забезпечення фінансування програм підтримки розвитку ММСП відносно рекомендованих параметрів, а часто недофінансування затверджених регіональними та місцевими органами влади програм, суттєво знижують ефективність закладених у них різноманітних інструментів стимулювання та підтримки. В даному контексті, важливим є об'єктивна оцінка регіональними та місцевими органами влади наявних у них ресурсних можливостей (фінансових, людських, матеріальних та інформаційних) для забезпечення реалістичності встановлених завдань і передбачених заходів, а також пошук додаткових потенційних джерел фінансування та організації заходів для їх залучення (підготовка інвестиційних проектів, бізнес-планів для залучення кредитних ресурсів, проектних заявок для отримання міжнародної фінансової допомоги та грантів).

Ще одним проблемним аспектом, враховуючи комплексність програм підтримки розвитку ММСП, є короткий часовий горизонт їх реалізації. Впродовж 2 або 3 років складно досягти кардинальних зрушень у підприємницькому середовищі – за такий період переважно можна отримати безпосередні результати від запланованих заходів, водночас важко оцінити довгостроковий вплив реалізованих заходів у контексті змін, які відбулися. Відсутність у більшості досліджених програм підтримки розвитку ММСП конкретних якісних і кількісних показників результативності, а також вимірюваних очікуваних результатів, не дозволяє реально оцінювати успішність їх реалізації та враховувати можливі недоліки при підготовці наступних програм розвитку ММСП.

Окремо варто відзначити створення органами місцевого самоврядування у 18-ти регіонах України 77-ми індустріальних парків (ІП) [5], як потенційно важливого інструмента стимулювання розвитку підприємницького сектору, що можуть стати важливими чинниками забезпечення стійкості та структурно-технологічної модернізації їх економічних систем, та ефективним механізмом вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Проте, недосконалість державного регулювання у сфері функціонування та розвитку ІП, відсутність належного рівня інженерного обладнання території та зовнішньої інфраструктури, недостатній рівень залучення фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів на обладнання ІП, що перешкоджає їх повноцінному функціонуванню та розвитку, проблеми з юридичним оформленням земельних ділянок та нестача готових промислових приміщень у ІП, а також відсутність у багатьох ІП керуючих компаній, негативно позначаються на процесі їх функціонування та розвитку. Так із 77-ти зареєстрованих ІП тільки 12 мали керуючі компанії, володіли належним рівнем забезпечення інженерною та транспортною

інфраструктурою, на їх території був побудований хоча б один промисловий об'єкт і до їх складу входив хоча б один діючий учасник. У державному бюджеті на 2024 р. передбачено 1 млрд грн на розвиток ІП, хоча на дане фінансування можуть претендувати виключно ті ІП, що є в управлінні керуючої компанії та демонструють певну операційну діяльність [6].

Висновки. Стала підтримка та активізація соціально-економічного розвитку України потребує формування та практичного застосування обґрунтованих комплексних інструментів та механізмів підтримки та захисту підприємницького сектору, можливості для впровадження і використання яких доступні або відкриваються на національному, регіональному та локальному рівнях. Використання наявних організаційно-економічних інструментів стимулювання розвитку та підтримки ММСП в Україні, особливо на рівні регіональних і локальних програм підтримки розвитку ММСП, потребує приведення їх у відповідності до загальнонаціональних цілей розвитку та функціональних типів території, а також вдосконалення системи державного контролю за їх реалізацією, що дозволить у коротко- та середньостроковій перспективі підвищити ефективність їх застосування для підприємницького сектору загалом, та для окремих регіонів чи територій зокрема.

Паралельно з вирішенням системних проблем розвитку підприємницького середовища в Україні необхідно проводити оптимізацію існуючих організаційно-економічних інструментів і механізмів стимулювання його розвитку та підтримки, вдосконалювати процес їх застосування, впроваджувати нові інструменти та механізми за допомогою наступних заходів:

на регіональному рівні:

- розширення та вдосконалення регіональних програм підтримки та розвитку ММСП шляхом включення до них найбільш ефективних у підприємницькому секторі інструментів підтримки та стимулювання розвитку ММСП, зокрема: фінансової підтримки у формі грантової допомоги та спеціальних ваучерів; зниження плати за оренду комунального майна; часткової компенсації відсотків за кредитами, отриманими ММСП в банківських установах; пільг при сплаті місцевих податків і зборів; а також диверсифікації та розширення консультативної допомоги та інформаційної підтримки;

- розширення та диверсифікація джерел фінансування регіональних програм підтримки та розвитку ММСП завдяки залученню коштів державного бюджету та міжнародних програм підтримки ММСП;

- формування підприємницької культури завдяки поглибленню та масштабуванню навчальних програм як для охочих започаткувати власну справу, так і для діючих підприємців;

- покращення сприйняття підприємницької діяльності в суспільстві та розширення інформаційно-консультативної мережі підтримки підприємництва в регіонах;

- надання допомоги ММСП, які прагнуть вийти на нові ринки збуту чи розширити масштаби своєї діяльності, шляхом надання їм практичної допомоги в пошуку нових ринків збуту та поширення необхідної інформації, сприянні в налагодженні ділових контактів із закордонними компаніями та міжнародними організаціями;

- активізація розвитку регіональної бізнес-інфраструктури (бізнес-інкубаторів, центрів підтримки бізнесу, коворкінг-центрів, стартап-центрів тощо);

- економічно обґрунтоване застосування сучасних територіально-орієнтованих механізмів (як фіскальних, так і нефіскальних інструментів) стимулювання інвестицій в регіональні підприємницькі сектори, в т.ч. постраждалих внаслідок бойових дій;

- забезпечення доступу підприємницького сектору в регіонах України до фінансування з Європейського фонду регіонального розвитку та Фонду згуртування у межах реалізації спільних із країнами ЄС трансграничних проєктів і програм, в т.ч. проєктів розвитку технопарків, індустріальних парків та елементів транспортно-логістичної інфраструктури;

- створення електронних регіональних платформ для прямої комунікації між органами регіональної влади та місцевого самоврядування з одного боку, та підприємцями з іншого, задля ефективної співробітництва на засадах відкритості та партнерства, а також задоволення потреби ММСП в інформаційній підтримці та консультативній допомозі;

на локальному рівні:

- створення віртуальних центрів надання інформаційно-консультативних послуг для підприємницького сектора з можливістю отримання всіх необхідних документів дозвільного характеру та ліцензій для відкриття різних видів бізнесу, а також підвищення правової та інформаційної обізнаності суб'єктів підприємництва;

- розвиток інституційної спроможності територіальних громад чи міст до кваліфікованого моніторингу та опрацювання місцевих соціально-економічних проблем та їх конвертацію у цільові проєкти, з подальшим їх поданням на отримання державної чи міжнародної фінансової підтримки;

- створення та практичне впровадження в територіальних громадах і містах електронних реєстрів вільних земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна, які можуть бути передані у власність або надані в оренду суб'єктам підприємницької діяльності;

- підвищення рівня залучення державної фінансової підтримки та приватних інвестицій для розвитку інфраструктурного облаштування території індустріальних і технологічних парків;

- створення спеціальних програм підтримки та стимулювання розвитку ММСП для постраждалих у результаті бойових дій територіальних громад чи окремих міст, які знаходяться у неконкурентних умовах;

- забезпечення належних умов для повноцінного функціонування інфраструктури підтримки бізнесу на локальному рівні.

Бібліографічний список:

1. Резильєнтність ендегенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків: монографія / наук. редактор М.І. Мельник. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2024. 307 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
2. Трансформація структури економіки міст Західного регіону України / наук. ред. М.І. Мельник. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2021. 529 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20210005.pdf>
3. Жаліло Я.А., Бахур Н.В., Головка А.А. та ін. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України: аналіз. доп. / за наук. ред. Я.А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. С. 36–37.
4. Про внесення змін до Програми підтримки бізнесу у Львівській області на період воєнного стану на 2023 рік та уточнення видатків на її реалізацію. Розпорядження голови Львівської ОВА від 27.02.2023 №93/0/5-23ВА. URL: <https://loda.gov.ua/documents/56698>.
5. Індустріальні парки: гайд для інвесторів. Міністерство економіки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/industrialni-parky-haid-dlia-investoriv>.
6. На розвиток індустріальних парків у 2024 році передбачено 1 млрд грн. Property Times. URL: https://propertytimes.com.ua/novosti/narozvitok_industrialnih_parkiv_u2024_rotsi_peredbacheno_1mlrd_grn
7. Мельник М.І., Мединська Т.В., Лещух І.В. Просторово-секторальні диспропорції економічного розвитку регіонів України: вплив релокації бізнесу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2023. Вип. 3(161). С. 3–9.

References:

1. Melnyk M. (Eds.) (2024) *Rezyl'entnist' endohennoho rozvytku rehioniv v umovakh hlobal'nykh vyklykiv ta shokiv* [Resilience of endogenous development of regions in conditions of global challenges and shocks]. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
2. Melnyk M. (Eds.) (2023) *Transformatsiya struktury ekonomiky mist Zakhidnoho rehionu Ukrayiny* [Transformation of the structure of the economy of the cities of the Western region of Ukraine]. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20210005.pdf> (in Ukrainian)
3. Zhalilo Ya., Bahur N., Golovko A. (2023) *Terytorial'no-oriyentovani mekhanizmy stymulyuvannya investytsiy u povoyennomu vidnovlenni Ukrayiny* [territorially oriented mechanisms for stimulating investments in the post-war reconstruction of Ukraine] / za nauk. red. Ya. A. Zhalila. Kyiv: National Institute of Strategic Studies. (in Ukrainian)
4. *Pro vnesennya zmin do Prohramy pidtrymky biznesu u L'vivs'kiy oblasti na period voyennoho stanu na 2023 rik ta utochnennya vydatkiv na yiyi realizatsiyu* [On making changes to the Business Support Program in Lviv Oblast for the period of martial law for 2023 and clarifying expenditures for its implementation]. Order of the head of the Lviv Regional Military Administration, adopted on 2023, February 27, 93/0/5-23VA. Available at: <https://loda.gov.ua/documents/56698> (in Ukrainian)
5. *Industrial'ni parky: hayd dlya investoriv* [Industrial parks: a guide for investors]. (2024). Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/industrialni-parky-haid-dlia-investoriv> (in Ukrainian)
6. *Na rozvytok industrial'nykh parkiv u 2024 rotsi peredbacheno 1 mlrd hrn* [In 2024, UAH 1 billion is planned for the development of industrial parks]. (2024). Available at: https://propertytimes.com.ua/novosti/narozvitok_industrialnih_parkiv_u2024_rotsi_peredbacheno_1mlrd_grn (in Ukrainian)
7. Melnyk M. I., Medynska T. V., Leshchukh I. V. (2023) *Prostorovo-sektoralni dysproportsiyi ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny: vplyv relokatsiyi biznesu*. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*: zb. nauk. pr., is. 3(161), pp. 3–9.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2024